

Kyselé hrozny sladké daně

5. ZÁŘÍ 2024 – Při empirické analýze nebyl zjištěn signifikantní vliv sladké daně na prevalenci obezity v populaci.

Z analýzy vyplývá, že na celkovém energetickém denním příjmu se přidané cukry z limonád podílejí pouze z 3,44 % u dospívajících a 1,61 % u dospělých.

Předkládaná studie analyzuje daň ze sladkých nápojů v zemích, kde byla zavedena, a zkoumá český návrh z dílny PAQ Research.

Na základě analýzy doporučujeme:

Nezavádět spotřební daň na slazené nápoje. Daň nevede ke slibovaným výsledkům, disproporčně dopadá na nemajetné a je diskriminační.

Jan Šincl

Jan Šincl je ekonom a analytik Institutu liberálních studií. Zabývá se hospodářskou politikou.

Martin Pánek

Ředitel Institutu liberálních studií, zabývá se mj. mezinárodním obchodem, evropskou integrací a ekonomikou migrace.

Institut liberálních studií

Český nezávislý think-tank založený v červenci 2020, navazující na tradice českého liberálního myšlení.

Svoboda jednotlivce, volný trh, malý stát a mír.

Obsah

Executive Summary.....	2
Úvod	3
1. Obezita v České republice.....	4
2. Zahraniční praxe a její výsledky.....	10
3. Zhodnocení studie PAQ Research.....	15
Závěr a doporučení.....	24
Zdroje	25

Executive Summary

- Prevalence obezity celosvětově roste a představuje významnou výzvu pro zdraví jednotlivců i pro systémy zdravotní péče.
- Hlavním faktorem, který způsobuje obezitu, není cukr. Jedná se o kombinaci mnoha faktorů, jako je kalorický příjem a výdej, pohyb, stravovací návyky, vliv prostředí a rodiny nebo socioekonomický status jedince.
- Dostupná data o prevalenci obezity v populaci jsou problematická a špatně srovnatelná. S využitím dat od jiných institucí tak můžeme dojít k rozdílným závěrům o závažnosti problému. Pokud mezi analytikem a zákonodárcem vzniká informační asymetrie, může se stát, že vejde v platnost legislativa, která není potřebná, případně daný problém neřeší nebo dokonce přímo škodí určitým skupinám obyvatel.
- Při analýze prevalence obezity v zemích, ve kterých jsou slazené nápoje zdaněny, a zemích, kde podobná daň neexistuje, nebyl zjištěn signifikantní vliv daně na prevalenci obezity v populaci.
- Z analýzy dále vyplývá, že na celkovém energetickém denním příjmu se přidané cukry z limonád podílejí pouze z 3,44 % u dospívajících a 1,61 % u dospělých. Tyto hodnoty nepovažujeme za natolik problematické, aby je bylo třeba řešit pomocí zdanění.
- Návrh zdanění ze studie PAQ Research obsahuje neodůvodněné výjimky pro některé nápoje, nedomyšlené kompenzace pro zasažené skupiny obyvatel a neřeší specifika daného trhu. Dle poznatků vyplývajících z naší analýzy pak ani neřeší hlavní cíl, který by tato daň měla naplňovat, tedy redukci prevalence obezity v populaci.
- **Na základě analýzy doporučujeme:**
 - Nezavádět spotřební daň na slazené nápoje
 - Zpracovat komplexní plán boje proti obezitě
 - Při konstrukci jakékoliv spotřební daně nenechávat prostor pro výjimky a nekompenzovat dopady daně pomocí transferů

Úvod

Prevalence obezity celosvětově roste a představuje významnou výzvu pro zdraví jednotlivců i pro systémy zdravotní péče. Vlády po celém světě přicházejí s řadou iniciativ, jejichž cílem je nejen snižovat výskyt obezity, ale zároveň bojovat i s komorbiditami s ní spojenými, jako je cukrovka, kardiovaskulární onemocnění a některé druhy rakoviny. Jedním z opatření, která se v tomto boji často diskutují, je zavedení daní na slazené nápoje.

Dle zprávy Světové zdravotnické organizace (WHO) uplatňovalo k červenci roku 2022 spotřební daň na aspoň jeden sycený sladký nápoj 105 zemí celého světa. (WHO 2023, s. 3) Zastánci tohoto typu zdanění argumentují tím, že snižuje spotřebu cukrů ve sladkých nápojích, čímž snižuje kalorický příjem a přispívá ke snížení hmotnosti a zlepšení zdravotních výsledků obyvatel. Účinnost a spravedlnost daní ze sladkých nápojů nicméně zůstává předmětem rozsáhlých diskusí.

Důkazy o dopadu daní ze sladkých nápojů nejsou jednoznačné. Ačkoli studie ukazují, že zmíněné daně vedou ke snížení spotřeby těchto nápojů, jejich vliv na celkový kalorický příjem a dlouhodobé zlepšení výsledků je méně jasný. Odpůrci zavedení těchto daní naopak argumentují tím, že obezita je komplexní problém vyžadující komplexní řešení a podobný typ zdanění jej řeší pouze na oko. Další obavy panují ohledně možného neúměrného zatížení domácností s nízkými příjmy, které věnují větší část svých příjmů na potraviny a nápoje. Regresivní povaha daně tak vyvolává oprávněné obavy o spravedlnost a rovnost.

Vzhledem k těmto skutečnostem a dalším potenciálním problémům, které budeme v průběhu studie diskutovat, je dle nás nezbytné zkoumat místo jednotlivých opatření spíše alternativy v podobě multidisciplinárních přístupů k řešení obezity. Komplexní strategie veřejného zdraví, které zahrnují vzdělávání v oblasti výživy, podporu fyzické aktivity a zlepšení přístupu ke zdravým potravinám, mohou nabídnout dlouhodobě udržitelnější a spravedlivější řešení. Pokud se zaměří na tato širší opatření, mohou zákonodárci řešit problematiku obezity, aniž by byli nuceni se uchýlovat k represivním finančním opatřením, která navíc nemusí přinést požadované zdravotní výsledky.

Cílem této studie je kriticky zhodnotit argumenty pro zdanění sladkých nápojů a proti němu se zvláště zaměřením na socioekonomické dopady a celkovou účinnost takových opatření při snižování obezity. Zaměříme se též na kvalitu dat, která jsou o problematice dostupná a na vliv zdanění na prevalenci obezity v zahraničí. V rámci výzkumu se též budeme podrobně věnovat studii PAQ Research ze série *Czech Tax Papers* nazvané *Jak na zdanění slazených nápojů: Komparativní analýza a doporučení reformy* (PAQ Research 2023), která zdanění těchto typů nápojů analyzuje a podporuje.

1. Obezita v České republice

V posledních desetiletích dochází k nárůstu výskytu obezity, která se postupně stala významným problémem pro veřejné zdraví po celém světě a postihuje jak rozvinuté, tak rozvojové země. Na tom, co tento vývoj způsobuje, však nepanuje všeobecná shoda. Nárůst obezity je přičítán kombinaci mnoha faktorů, včetně změn stravovacích návyků, snížené fyzické aktivity a širších socioekonomických a environmentálních vlivů. Jedním z faktorů je pak pochopitelně i konzumace cukru, zejména fruktózy, která je obsažena v sladkostech, sladkých nápojích, ovoci, medu, sirupech a dalších potravinách.

Následující kapitola se zaměří na problematiku obezity v České republice. Máme však za to, že česká situace je již podrobně mapována v mnoha odborných příspěvcích a nemá tedy smysl opakovat stále stejné informace, které již zazněly jinde. Proto se spíše zaměříme na jiné oblasti týkající se jak konkrétně České republiky, tak i obezity a dat s ní spojených obecně. Nejprve se podíváme na problematiku dat týkajících se obezity a na jejich schopnost ovlivnit nepoučeného čtenáře. Následně se zaměříme na obecné faktory, které ovlivňují náchylnost člověka k obezitě, a nakonec zjistíme, jakým způsobem spolu souvisí vzdělání a obezita. Všechny tři poznatky následně využijeme v dalších kapitolách.

Na zásadní problém při jakékoliv analýze prevalence obezity v populaci narazíme hned na počátku při sběru dat. Metod sběru je mnoho, populační vzorky se liší, a to i v rámci jednotlivých zemí, nehledě na problematiku rozdílnosti sběru mezi jednotlivými zeměmi. Pro ilustraci srovnáme následující tři údaje týkající se obezity v české populaci ze tří zdrojů – Státního zdravotního ústavu (SZÚ), WHO a Eurostatu.

Nejprve se zaměříme na data o dětech a mladistvých. SZÚ vychází při mapování prevalence obezity mezi českými dětmi z celkem tří studií, které v ČR probíhají od 90. let.¹ V tabulce 1 níže vidíme data za rok 2016.²

¹ Konkrétně se jedná o Celostátní antropologický průzkum dětí a mládeže, Studii zdravotního stavu dětí a Studii antropologických dat. Pro více informací o studiích viz web SZÚ.

² Tento rok byl zvolen proto, aby byla data od SZÚ aspoň pro ilustraci časově srovnatelná s daty od WHO, která máme pouze za rok 2016.

Tabulka 1: Obezita u českých dětí z dat SZÚ (za rok 2016)

Populace	Celkem	Chlapci	Dívky	Zdroj	Rok
5 let	3,0 %	3,0 %	3,0 %	SZÚ	2016
9 let	12,5 %	13,0 %	12,0 %	SZÚ	2016
13 let	13,0 %	16,0 %	10,0 %	SZÚ	2016
17 let	12,5 %	15,0 %	10,0 %	SZÚ	2016
Celkem	10,25 %	11,75 %	8,75 %	SZÚ	2016

Zdroj: SZÚ 2023

Data WHO jsou taktéž strukturována dle věkových skupin, avšak s využitím věkového rozmezí. Pokud ale srovnáme celkové průměry z obou tabulek, zjistíme, že rozdíly jsou pouze v řádu jednotek procent a data za daný rok jsou víceméně podobná.

Tabulka 2: Obezita u českých dětí z dat WHO (za rok 2016)

Populace	Celkem	Chlapci	Dívky	Zdroj	Rok
5–9 let	12,3 %	15,7 %	8,8 %	WHO	2016
7–9 let	8,2 %	10,9 %	5,5 %	WHO	2016
10–19 let	8,1 %	10,7 %	5,3 %	WHO	2016
Celkem	9,5 %	12,4 %	6,5 %	WHO	2016

Zdroj: WHO 2022

Pro doplnění kontextu, který bude následovat, citujme ještě letos publikovanou metaanalýzu studií z celého světa,³ která dochází k závěru, že prevalence obezity u českých dětí a dospívajících činí pouze 4,35 %. (Zhang, Liu, Ni et al., 2024) Zmíněná metaanalýza však neuvádí, o jakou věkovou skupinu se přesně jedná, ani které studie byly analyzovány, berme tedy její výsledky s rezervou a pouze jako ilustraci toho, jak se mohou data z různých zdrojů mezi sebou výrazněji lišit. To ostatně uvidíme, zaměříme-li se na prevalenci obezity v dospělé populaci. V tabulce 3 níže nalezneme údaje od WHO a Eurostatu pro věkovou skupinu 18+.

Tabulka 3: Prevalence obezity u dospělých v ČR (Eurostat, WHO 2014–2022)

Rok (Zdroj)	2014	2017	2019	2022
18+ let (Eurostat)	19 %	21 %	20 %	18 %
18+ let (WHO)	22,6 %	23,8 %	24,6 %	26 %

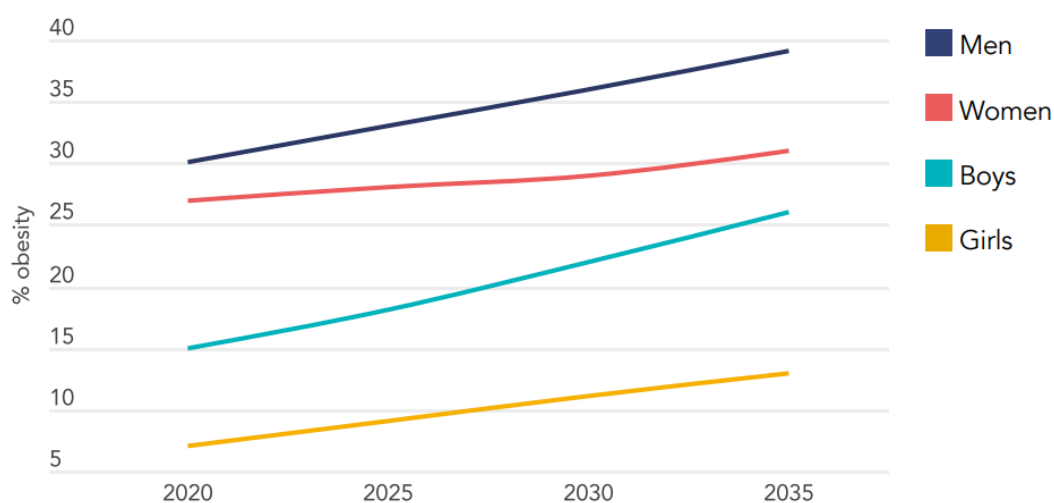
Zdroj: Eurostat 2024, WHO 2024

³ Včetně sedmi studií, které byly realizovány v ČR od roku 2000 do roku 2022.

Na první pohled jsou v tabulce obezity dospělých patrné signifikantní rozdíly, na rozdíl od dat o dětech a dospívajících. Podíváme-li se ještě na třetí zdroj dat, který pochází od Světové federace pro obezitu (WOF), zjistíme, že organizace odhadovala prevalenci obezity pro rok 2020 na úrovni cca 28 % (WOF, 2023), tedy zřejmě výše než WHO.⁴

Graf 1: Předpokládané trendy prevalence obezity v ČR (2020–2035, %)

PROJECTED TRENDS IN THE PREVALENCE OF OBESITY (BMI $\geq 30\text{kg/m}^2$)

Zdroj: WOF 2023, s. 82

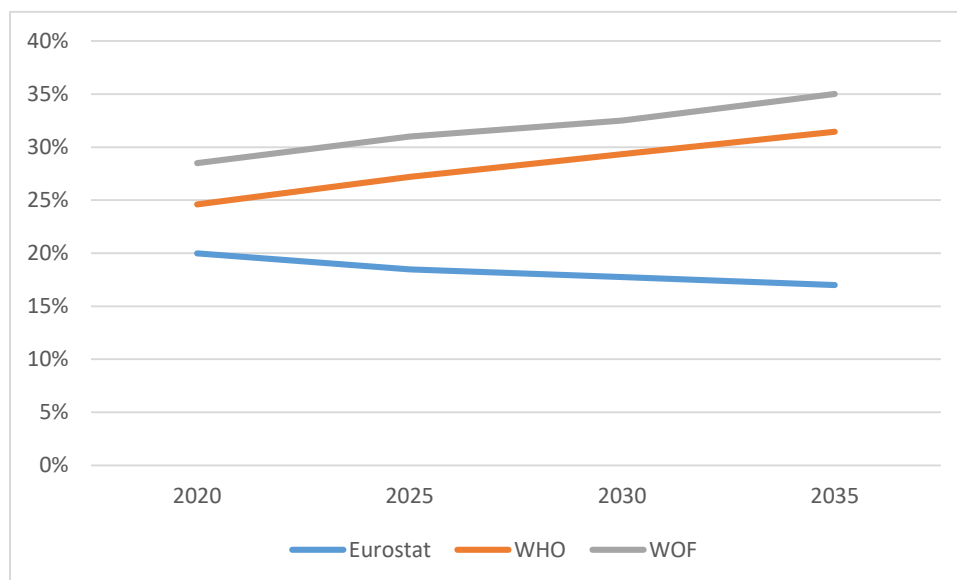
Kromě toho, že se hodnota WOF od hodnot Eurostatu a WHO liší, ukazují jejich projekce postupný nárůst obezity mezi českými dospělými až k 40 % v případě mužů a přes 30 % v případě žen v roce 2035. Naopak data Eurostatu zůstávala v posledních letech podobná a mezi lety 2019 a 2022 došlo dokonce k poklesu prevalence obezity. To vše navzdory pandemii covid-19, která měla negativní vliv na životosprávu a stravovací návyky nejen české populace. Předpokládáme však, že vzhledem k negativním okolnostem, které na několik let zasáhly celý svět, není příliš pravděpodobné, že by k poklesu prevalence opravdu došlo.

Cílem těchto odstavců není oponovat názoru, že populace tloustne. Jiná metodika sběru a odchylky, které jsou patrné u zdrojů dat pro dospělé populaci, dávají prostor k diskusi, který ze zdrojů nejvěrněji reflektuje realitu. V rámci myšlenkového experimentu si představme

⁴ Průměr hodnot mužů a žen v daném roce. Údaje od WOF za rok 2020 srovnáme s daty z ostatních zdrojů za nejbližší rok, tedy 2019.

politika odpovědného za řešení problematiky obezity v České republice. Dále si představme, že by se časové řady Eurostatu a WHO protáhly až do roku 2035 v jejich současných trendech.⁵

Graf 2: Hypotetické trendy prevalence obezity do roku 2035 (v %)

Zdroj: Eurostat 2024, WHO 2024, WOF 2023, vlastní zpracování

Na základě těchto předpokladů pak můžeme dojít ke třem zcela odlišným scénářům toho, jak se na základě prezentovaných dat zachová politik odpovědný za boj s obezitou. Pokud mezi analytikem a zákonodárcem vzniká podobná informační asymetrie, může se stát, že vejde v platnost legislativa, která není potřebná, případně daný problém neřeší nebo dokonce přímo škodí určitým skupinám obyvatel. V nejhorším případě pak tato hypotetická legislativa splňuje všechny tři kritéria najednou.

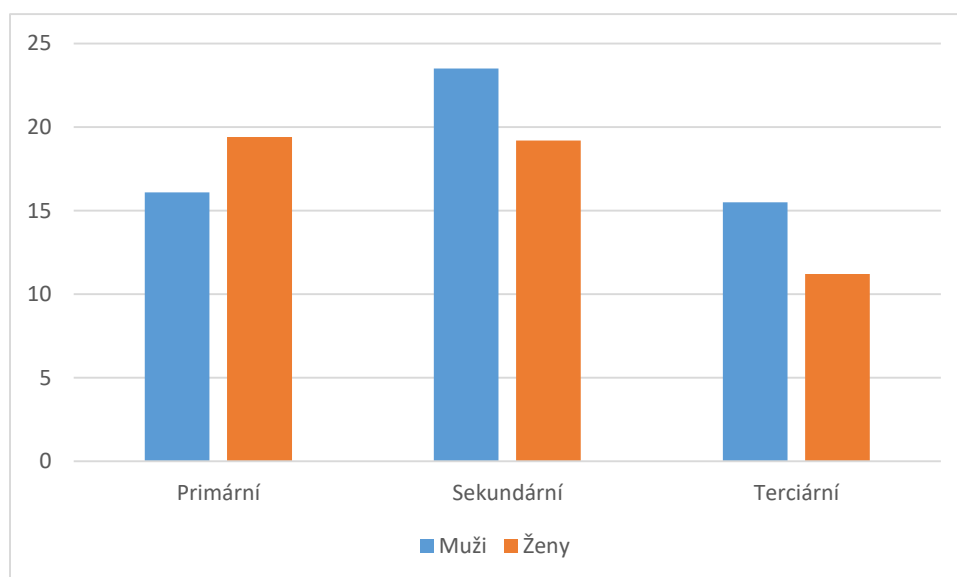
Vraťme se však opět k datům o obezitě, konkrétně pak ke vlivu faktorů jako je vzdělání, pohlaví nebo rodina. Studie *The Dose Makes the Poison: Sugar and Obesity in the United States – a Review* (Furuque et al., 2020), ačkoliv se primárně zaměřuje na prevalenci obezity a konzumaci cukru v americké populaci, shrnuje také soudobý výzkum, který se právě na výše zmíněné faktory zaměřoval. Studie potvrzuje, že stále více důkazů uvádí, že energetická nerovnováha, která vede k obezitě, je ovlivněna řadou faktorů (Baranowski & Taveras, 2018). Patří mezi ně například genetické vlivy, střevní mikrobiom, prenatální faktory a faktory raného dětství, jako jsou hormony obsažené v mateřském mléce (Fields et al., 2017). Tyto faktory mohou ovlivňovat energetickou rovnováhu buďto samostatně nebo prostřednictvím vzájemných interakcí a jejich vliv se může lišit s různými fázemi vývoje. Kromě toho mohou faktory prostředí, včetně

⁵ Tedy stagnace či pokles u Eurostatu a stabilní mírný nárůst u WHO.

socioekonomických a kulturních vlivů, způsobit, že určité subpopulace jsou k obezitě mnohem náchylnější (Seidell & Halberstadt, 2016). Jako další významný faktor bylo identifikováno rodinné prostředí. Rodina a výchova má dennodenní vliv na nabídku potravin, kalorický příjem nebo vzorce fyzické aktivity (Deckelbaum & Williams, 2001). Ačkoliv mají výše zmíněné faktory v rámci náchylnosti k vzniku obezity velkou váhu, bývají v rámci výzkumu opomíjeny. Například Waters et al. (2011) uvádí, že v rámci prevence obezity u mladistvých bylo v USA vyzkoušeno mnoho programů, které si kladly za cíl zvýšit povědomí o vlivu fyzické aktivity, zdravého stravování nebo spánku, avšak málokterý z nich skončil úspěchem. Dle *Cochrane Review*, který v rámci výzkumu prevence dětské obezity zmapoval 55 studií založených právě na těchto preventivních programech, měly tyto intervence jenom pramalý vliv, a to zejména z důvodu nedostatečného zohlednění a zahrnutí přispívajících nebo predisponujících faktorů, které byly zmíněny v odstavcích výše (Waters et al., 2011).

Sociálně-ekonomický status hraje v prevalenci obezity zásadní roli. U obyvatel s nižšími příjmy je míra obezity často vyšší, což je způsobeno omezeným přístupem ke zdravým potravinám, vyšší spotřebou levných a kalorických potravin a menším počtem příležitostí k fyzické aktivitě. Nutno podotknout, že toto rozlišení neplatí absolutně a liší se ve skupinách osob na základě pohlaví nebo rasy. Jaký je vztah mezi vzděláním a obezitou v českém prostředí, nám ukazuje graf 3 níže.

Graf 3: Obezita v České republice dle pohlaví a dosaženého stupně vzdělání, 2019 (v %)

Zdroj: Eurostat, 2019

Hypotéza „méně vzdělaní lidé jsou obéznější“ platí v České republice pouze částečně. Z grafu je patrné, že největší podíl obézních žen je mezi těmi, které se účastnily pouze primárního vzdělávání (19,4 %), rozdíl oproti sekundárnímu však není nikterak markantní (19,2 %) a znatelný je pak rozdíl až u žen s dokončeným terciárním vzděláním (11,2 %). Naopak u mužů

je zdaleka největší podíl mezi těmi s dokončeným sekundárním vzděláním (23,5 %), následovaný primárním (16,1 %) a terciárním (15,5 %).

Z tohoto zjištění nám vyplývá pro Českou republiku zajímavý závěr. Studie PAQ Research, které se budeme podrobně věnovat ve třetí kapitole, udává, že zdanění slazených nápojů je regresivní, protože nejvíce dopadá na nejchudší obyvatele. Za předpokladu, že méně vzdělaní lidé jsou zároveň chudší než lidé s vyšším vzděláním, tak docházíme k zajímavému paradoxu. Případná daň by totiž nedopadla na skupinu lidí, která má největší tendenci k obezitě, ale až na druhé v pořadí.

Tento typ daně by tedy víceméně naplňoval všechna tři kritéria, která byla výše specifikována. Pravděpodobně není nezbytná, neadresuje adekvátně řešený problém a nepříznivě zasahuje specifickou skupinu obyvatelstva. V daném kontextu je situace o to problematičtější, že se jedná o nejchudší vrstvu obyvatel.

2. Zahraniční praxe a její výsledky

Jak již bylo zmíněno v úvodu této studie, zdanění slazených nápojů se stalo jedním z oblíbených nástrojů světových vlád, které si od něj slibují snížení počtu obézních lidí v populaci. Forma zdanění nicméně nemá jednotnou podobu a nastavení v jednotlivých zemích se tedy liší. Problematika různého nastavení daní byla již mnohokrát zmiňována, a proto myslíme, že není třeba ji opakovat.⁶

V minulé kapitole jsme zmínili vliv dat na možná rozhodnutí politiků. V následující krátké kapitole tento argument ještě rozšíříme a zaměříme se konkrétně na zdanění sladkých nápojů v ostatních evropských zemích a jeho vliv na redukci prevalence obezity v populaci. Pro naši analýzu vybíráme dva zdroje, které jsme analyzovali již v kapitole předchozí a které se v údajích o prevalenci obezity pro Českou republiku značně lišily, tedy Eurostat a WHO.

V tabulce 4 nalezneme 11 evropských zemí, které mají v současné době zavedenou nějakou formu zdanění sladkých nápojů. Barvy ve sloupci pro rok 2022 pak označují, jak se hodnota změnila oproti předchozímu sledovanému roku.⁷ Rok 2019 jako předchozí sledovaný rok byl zvolen arbitrárně, k dispozici však dáváme i data z předchozích let, aby si čtenář mohl udělat jiná srovnání sám. Na první pohled vidíme, že vliv daně je naprosto nejednoznačný. Pokud bychom očekávali, že daň přinese snížení podílu obézních osob v populaci, měla by v tabulce převažovat zelená barva. Vidíme nicméně, že zelených a červených polí je stejné množství (3) a oranžových o jedno více (4). Vliv zdanění na redukci obezity tedy nemůžeme považovat za jednoznačně průkazný. Navíc je na místě připomenout, že Eurostat již v předchozí kapitole platil za zdroj dat, který oproti ostatním uvádí spíše příznivější výsledky, co se redukce obezity týče.

⁶ Pro přehled nastavení daní v některých z výše uvedených zemí viz například studii PAQ Research, která je předmětem další kapitoly nebo slovenskou studii na obdobné téma (INESS 2023).

⁷ Červená = zhoršení, oranžová = stejná hodnota, zelená = zlepšení. Data jsou zaokrouhlena na celá čísla, je tedy možné, že v případě zaokrouhlení například na dvě desetinná místa by barvy vypadaly jinak, nicméně máme za to, že kvůli povaze dat nedává přesnější zaokrouhlování přílišný smysl.

Tabulka 4: Vývoj prevalence obezity v zemích, které zavedly daň ze slazených nápojů (Eurostat, 2008–2022)

	2008	2014	2017	2019	2022	Rok zavedení
Belgie	14 %	14 %	15 %	16 %	16 %	2015
Finsko	x	18 %	21 %	21 %	22 %	2011
Francie	12 %	15 %	15 %	15 %	15 %	2012
Chorvatsko	x	19 %	18 %	23 %	17 %	2020
Irsko	x	19 %	15 %	x	20 %	2016
Lotyšsko	17 %	21 %	22 %	23 %	23 %	2016
Maďarsko	20 %	21 %	20 %	25 %	22 %	2011
Norsko	x	13 %	14 %	14 %	17 %	2017
Polsko	16 %	17 %	17 %	19 %	19 %	2021
Portugalsko	x	17 %	16 %	18 %	16 %	2016
Spojené království	x	20 %	21 %	x	x	2016

Zdroj: Eurostat 2024, vlastní zpracování

Nyní se podívejme na údaje od WHO ve stejných časových intervalech pro stejné země, které nám ukazuje tabulka 5 níže. Zde už dochází ke zhoršení u všech zemí kromě Francie, která navíc daň zavedla až v roce 2020 a její vliv na sestupný trend tedy může být diskutabilní.

Tabulka 5: Vývoj prevalence obezity v zemích, které zavedly daň ze slazených nápojů (WHO, 2008–2022)

	2008	2014	2017	2019	2022	Rok zavedení
Belgie	19 %	20 %	21 %	21 %	22 %	2015
Finsko	21 %	22 %	23 %	23 %	24 %	2012
Francie	14 %	13 %	12 %	12 %	11 %	2020
Chorvatsko	23 %	28 %	31 %	33 %	36 %	2011
Irsko	24 %	27 %	29 %	30 %	31 %	2016
Lotyšsko	24 %	26 %	28 %	29 %	30 %	2011
Maďarsko	25 %	30 %	33 %	34 %	36 %	2016
Norsko	16 %	18 %	19 %	19 %	20 %	2017
Polsko	22 %	26 %	28 %	30 %	31 %	2021
Portugalsko	20 %	23 %	25 %	26 %	27 %	2016
Velká Británie	25 %	27 %	27 %	28 %	29 %	2016

Zdroj: WHO 2024, vlastní zpracování

Jaká je však situace na druhé straně, tedy u zemí, které daň v současné době zavedenou nemají? Z logiky věci bychom očekávali, že z obou zdrojů dat uvidíme spíše obrovské množství červených polí s několika málo výjimkami, opak je však pravdou. Data Eurostatu pro zmíněné země nám ukazují, že z těchto 24 evropských zemí došlo celkem u celé poloviny ke zlepšení mezi lety 2019 a 2022, u dvou zůstaly hodnoty stejné a u pěti z nich došlo ke zhoršení. Toto je

presně opačný obrázek, než bychom čekali v případě, pokud by zdanění sladkých nápojů bylo tím pravým lékem na boj proti obezitě.

Tabulka 6: Vývoj prevalence obezity v zemích, které nezavedly daň ze slazených nápojů (Eurostat, 2008–2022)

	2008	2014	2017	2019	2022
Bulharsko	12 %	15 %	14 %	14 %	12 %
Černá Hora	x	x	x	x	8 %
Česká republika	18 %	19 %	21 %	20 %	18 %
Dánsko	x	15 %	18 %	17 %	19 %
Estonsko	19 %	20 %	21 %	22 %	22 %
Island	x	19 %	21 %	22 %	x
Itálie	x	11 %	6 %	12 %	7 %
Kypr	16 %	15 %	15 %	15 %	14 %
Litva	x	17 %	18 %	19 %	21 %
Lucembursko	x	16 %	16 %	17 %	17 %
Malta	23 %	26 %	26 %	29 %	26 %
Německo	16 %	17 %	20 %	19 %	x
Nizozemsko	x	13 %	13 %	15 %	14 %
Rakousko	13 %	15 %	15 %	17 %	18 %
Rumunsko	8 %	9 %	10 %	11 %	10 %
Řecko	18 %	17 %	12 %	17 %	12 %
Severní Makedonie	x	x	11 %	x	x
Slovensko	15 %	16 %	14 %	20 %	17 %
Slovinsko	17 %	19 %	17 %	20 %	18 %
Srbsko	x	x	13 %	17 %	12 %
Španělsko	16 %	17 %	14 %	16 %	15 %
Švédsko	x	14 %	17 %	15 %	17 %
Švýcarsko	x	x	11 %	x	14 %
Turecko	16 %	21 %	x	22 %	x

Zdroj: Eurostat 2024, vlastní zpracování

Je však stále možné, že data Eurostatu mají tendenci situaci ukazovat příliš optimisticky a výsledky z dat WHO budou odlišné a dají za pravdu obhájčům daně. Na první pohled je v tabulce 7 níže patrná převaha červené (17 zemí) avšak i zde najdeme země, kde ke změně během posledních dvou sledovaných let nedošlo (6 zemí) a ve Španělsku dokonce došlo ke zlepšení situace. Srovnáme-li však data z těchto zemí se zeměmi, které daň zavedly, zjistíme, že situace v nich je veskrze podobná.

Tabulka 7: Vývoj prevalence obezity v zemích, které nezavedly daň ze slazených nápojů (WHO, 2008–2022)

	2008	2014	2017	2019	2022
Bulharsko	19 %	21 %	22 %	23 %	24 %
Černá Hora	15 %	17 %	19 %	20 %	21 %
Česká republika	24 %	27 %	28 %	30 %	31 %
Dánsko	14 %	14 %	14 %	14 %	14 %
Estonsko	23 %	25 %	25 %	26 %	27 %
Island	19 %	20 %	21 %	22 %	23 %
Itálie	18 %	20 %	20 %	21 %	22 %
Kypr	21 %	23 %	24 %	24 %	25 %
Litva	25 %	28 %	29 %	30 %	31 %
Lucembursko	20 %	20 %	20 %	20 %	20 %
Malta	32 %	33 %	34 %	34 %	35 %
Německo	24 %	24 %	24 %	24 %	24 %
Nizozemsko	15 %	16 %	16 %	17 %	17 %
Rakousko	15 %	16 %	16 %	16 %	17 %
Rumunsko	20 %	27 %	31 %	34 %	38 %
Řecko	26 %	30 %	31 %	32 %	34 %
Severní Makedonie	22 %	25 %	27 %	28 %	31 %
Slovensko	20 %	24 %	27 %	28 %	30 %
Slovinsko	18 %	19 %	20 %	21 %	22 %
Srbsko	20 %	22 %	23 %	24 %	26 %
Španělsko	22 %	21 %	21 %	20 %	19 %
Švédsko	16 %	16 %	16 %	16 %	16 %
Švýcarsko	13 %	13 %	13 %	14 %	14 %
Turecko	27 %	30 %	31 %	32 %	34 %

Zdroj: WHO 2024, vlastní zpracování

V případě, že chceme přijmout opatření proti obezitě na základě zahraničních zkušeností, mělo by toto opatření mít jednoznačně prokazatelné výsledky. Z toho, co nám ukázaly tabulky výše, to nicméně vypadá, že zdanění sladkých nápojů na prevalenci obezity v populaci vliv prakticky nemá. Cynicky by se pak dalo i poznamenat, že z dostupných dat to vypadá, že daň má na prevalenci obezity sporný nebo dokonce opačný než zamýšlený účinek.

Abychom nahlédli i mimo evropský kontinent, můžeme ze zahraničních zkušeností s daní jmenovat ještě Mexiko. Při zavádění daně uvedl *Národní institut veřejného zdraví* (Instituto Nacional de Salud Pública, INSP), že do roku 2024 by mělo díky 10% sazbě daně na slazené nápoje dojít ke snížení míry obezity v populaci o 2,5 %. V roce 2014, kdy byla zmíněná daň uvalena, činily hrubé odhady prevalence obezity v mexické populaci podle WHO 30,26 %. Ačkoliv data za 2024 ještě nemáme k dispozici, je zřejmé, že vytyčeného cíle Mexiko nedosáhne.

Od roku 2014 totiž odhady každý rok stoupají a v roce 2022 činily 36,09 %.⁸ (INESS, 2023) (WHO, 2024) Na webových stránkách INSP je stále k přečtení nijak neaktualizovaný článek z roku 2020 (tedy šest let po zavedení) s těmito vytyčenými cíli (INSP, 2020):⁹

- 10% daň na nápoje slazené cukrem by měla v Mexiku do roku 2024 snížit obezitu o 2,5 % a do roku 2030 zabránit 86 až 134 tisícům nových případů cukrovky.
- Větší přínosy pro zdraví by měli pocítit mladí dospělí a lidé s nižším socioekonomickým statusem.
- Zvýšení daně na 20 % by mělo očekávaný dopad současné daně přinejmenším zdvojnásobit.

Tento příklad výstižně demonstruje způsob, jakým jsou daně prezentovány veřejnosti. Připomeňme si hypotetického politika, který v předchozí kapitole bojoval proti obezitě. Pokud by tento politik obdržel od analytika výzkum, že zavedení daně povede během deseti let ke snížení podílu obézních osob v populaci o 2,5 % a tato tvrzení by byla podpořena zdánlivě solidními argumenty, bylo by pro něj rozumné tuto daň prosazovat. Zaprvé by takové opatření mohlo být účinně využito jako součást jeho volební kampaně, protože by se prezentoval jako někdo, kdo aktivně bojuje proti obezitě. Zadruhé by za případné neúspěchy nenesl osobní odpovědnost, a v případě nesplnění cíle po deseti letech by mohl vinu přenést na jiné subjekty či okolnosti. To vše samozřejmě za předpokladu, že by nadále setrval ve své funkci.

⁸ Poslední dostupná data.

⁹ „10% daň“ je trochu zkratkovité označení a je s podivem, že jej takto bez vysvětlení používá vládní instituce. Zavedená daň je ve skutečnosti 1 peso za litr, což při průměrné ceně 10,1 pesos za litr perlivého slazeného nápoje odpovídalo v roce 2014 nárůstu o zhruba 11 %, avšak při průměrné ceně 14,7 pesos za litr neperlivého slazeného nápoje odpovídalo nárůstu o 3 %. (Colchero et al., 2015) S inflací a růstem kupní síly v dalších letech efekt daně dále klesal.

3. Zhodnocení studie PAQ Research

Než se podíváme na studii PAQ Research autorů Jakuba Komárka a Daniela Prokopa, připomeňme si v krátkosti průběžné závěry, ke kterým jsme dospěli v předchozích dvou kapitolách. Zaprvé, data, ze kterých vycházíme, mohou zásadním způsobem ovlivnit výstupy, ke kterým docházíme. Zadruhé, obezita je kombinací mnoha interních a externích faktorů, které daného člověka ovlivňují. A konečně zatřetí, vztah mezi zdaněním sladkých nápojů a poklesem obezity nebyl nikde spolehlivě prokázán.

S těmito východisky se nyní podívejme na samotnou studii. Studie PAQ Research s názvem *Jak na zdanění slazených nápojů: Komparativní analýza a doporučení reformy* vyšla na konci roku 2023. Hlavním cílem studie je předložit návrh možného zdanění slazených nápojů, které autoři přímo spojují s nárůstem obezity v České populaci. Autoři navrhují zdanit všechny nápoje s obsahem cukru nad určitou hranici jednotnou sazbou, výraznější překročení hranice by následně bylo zdaňováno též variabilní složkou daně. Od toho si autoři studie slibují zejména změnu chování spotřebitelů, výrazné ekonomické a zdravotní dopady a růst příjmů státního rozpočtu. Následující kapitola kriticky analyzuje východiska a závěry zmíněné studie. Na úvod je nutno podotknout, že autoři nejčastější argumenty proti zdanění slazených nápojů ve své studii uvádějí. Ve většině případů na ně však nereagují nebo je bagatelizují. Nyní se zaměříme na ty části zmíněné studie, které jsou z našeho pohledu nejproblematictější.

Na straně 7 je uvedeno, že nadměrná konzumace cukru je hlavním faktorem, který přispívá k obezitě, cukrovce, kardiovaskulárním nemocem, rakovině a špatnému stavu zubů. Na vlivu cukru panuje momentálně všeobecná shoda, avšak v kontextu obezity, na kterou se studie PAQ Research primárně zaměřuje, je důležité zohlednit více faktorů a neomezovat se pouze na cukr. Cukr je nepochybně jedním z faktorů, které tělesnou hmotnost ovlivňují, nicméně primárním ukazatelem je zde celkový energetický příjem a výdej. Zjednodušeně řečeno, pokud energetický příjem dlouhodobě převyšuje energetický výdej, dochází k přibývání na váze. Zároveň ale není vhodné jedno od druhého oddělovat (tedy omezovat příjem a ponechat výdej beze změny a naopak) neboť změna pouze na jedné straně rovnice nepřinese požadované výsledky v dostatečné míře. (Hill, Wyatt, Peters, 2012)

Tvrzení, že by cukr nebo slazené nápoje byly hlavním faktorem způsobujícím obezitu, je zavádějící, což ostatně potvrzuje i autory citovaný zdroj, který uvádí, že „konzumace slazených nápojů je pozitivně spojena s ukazateli obezity u dětí a dospělých nebo na ně má vliv“.¹⁰ (Luger et al., 2018, s. 1) Nikoliv tedy, že by konzumace cukru nebo slazených nápojů byla hlavním faktorem způsobujícím obezitu. Pokud bychom chtěli podobně demagogicky argumentovat

¹⁰ „SSB consumption is positively associated with or has an effect on obesity indices in children and adults.“

z druhé strany, mohli bychom například uvést, že cukr, který se na tloušťku nejvíce podílí, je jednoznačně fruktóza, a jejím hlavním zdrojem v jídelníčku je zpravidla ovoce – a proto by bylo na místě zdanit právě ovoce.

Studie dále, na základě dat od amerického ministerstva zemědělství (USDA), uvádí, že v USA pochází 24 % příjmu cukru ze slazených nápojů a u dospívajících je to až 32 %. Pro Českou republiku však údajně data nejsou dostupná. Toto tvrzení není přesné, jelikož data pro Českou republiku byla dostupná již od února 2022, tedy více než rok před vydáním studie PAQ Research. Opomenutí uvedení relevantních dat interpretujeme v souladu s principem vstřícnosti jako nedostatečnou práci se zdroji

Nejprve se však podívejme na údaje, které nám studie prezentuje. Autoři z PAQ Research ve své studii v souvislosti s daty od USDA mluví o „cukru“ nikoliv o volných cukrech nebo přidaných cukrech. Informace, zda se jedná o celkový, volný nebo přidaný cukr je však zcela zásadní, protože data pro jednotlivé kategorie jsou odlišná. Jaký je mezi nimi rozdíl, nám ukazuje infobox 1 níže.

Infobox 1: Kategorie cukrů v potravinách

- **Celkové cukry** jsou všechny cukry přítomné ve stravě, včetně těch přirozeně přítomných v ovoci, zelenině a mléce.
- **Volné cukry** zahrnují „přidané cukry“ plus ty přirozeně přítomné v medu a sirupech, jakož i v ovocných a zeleninových šťávách a koncentrátech šťáv.
- **Přidané cukry** jsou rafinované cukry používané při přípravě jídel, jako je např. stolní cukr.

Zdroj: Potravinářská komora, 2022

Pokud by se tedy skutečně jednalo o celkové cukry, jako je prezentováno ve studii PAQ Research, čísla pro Českou republiku by byla radikálně odlišná od těch z USA, která byla uvedena výše. Jaká je v ČR situace stran celkových cukrů, nám ukazuje tabulka 8 níže.

Tabulka 8: Procentuální podíl skupin potravin na průměrném celkovém příjmu cukrů

Typ nápoje	Mladší děti	Děti (10–14 let)	Dospívající (14–18 let)	Dospělí
Nealkoholické nápoje, ochucené, bez ovoce (s cukrem)	9,03 %	13,69 %	12,98 %	7,96 %
Nealkoholické nápoje, ochucené, bez ovoce (nespecifikováno)	2,40 %	3,27 %	7,07 %	3,49 %
Celkem	11,43 %	16,96 %	20,05 %	11,45 %

Zdroj: EFSA 2022

Tabulka 8 výše ukazuje podíl slazených nealkoholických nápojů na průměrném *celkovém* příjmu cukrů. Pokud by se tedy v případě dat USDA jednalo skutečně o celkový cukr, vycházela by Česká republika ze srovnání znatelně lépe. Pokud bychom učinili rozhodnutí pouze na základě těchto dat, zdálo by se, že slazené nápoje se na celkovém příjmu podílejí mnohem méně, než je autory z PAQ Research prezentováno, a problém v České republice není ani zdaleka tak závažný, aby bylo nutné řešit jej pomocí zdanění.

Nahlédneme-li však do dat USDA, která PAQ Research prezentuje jako celkový cukr, zjistíme, že se zde hovoří pouze o *přidaných* cukrech. (USDA, 2020, s. 43 a s. 87). Když se tedy zaměříme na české údaje o *přidaných* cukrech, zjistíme, že data jsou těm z USA relativně podobná.¹¹ Co je však na tomto místě důležité, je zasadit data do kontextu. To dělá tabulka g níže.

Tabulka 9: Podíly přidaných cukrů a slazených nápojů na celkovém energetickém příjmu.¹²

Kategorie	Mladší děti	Děti (10–14 let)	Dospívající (14–18 let)	Dospělí
% přidaných cukrů na celkovém energetickém příjmu	12,39 %	11,78 %	10,07 %	7,34 %
z toho slazené nápoje	20,15 %	28,16 %	34,17 %	21,88 %
% slazených nápojů na celkovém energetickém příjmu	2,50 %	3,32 %	3,44 %	1,61 %

Zdroj: EFSA, 2022, vlastní zpracování

Pokud jsou v České republice data podobná jako v USA, znamená to, že tímto podílem se slazené nápoje podílejí pouze na celkovém příjmu *přidaných* cukrů, nikoliv na celkovém

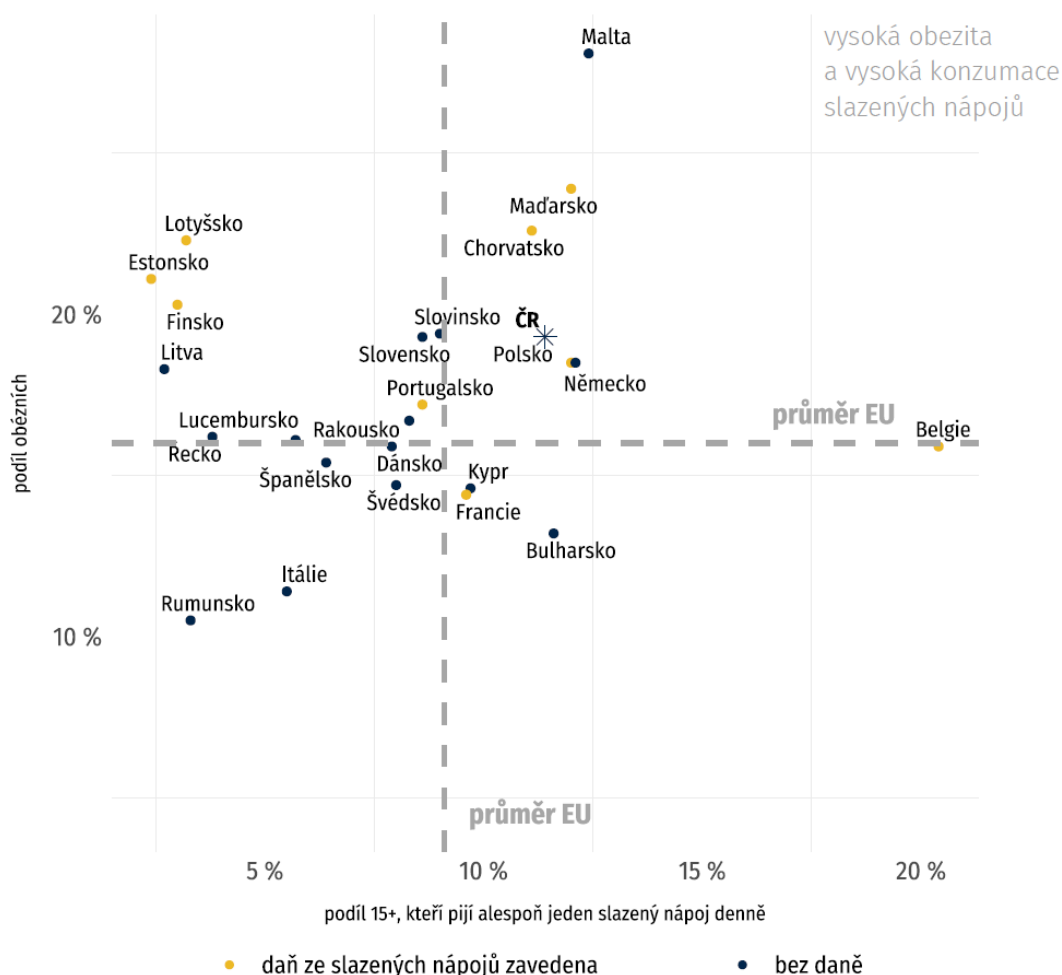
¹¹ 24 % příjmu cukru ze slazených nápojů u dospělých a 32 % u dospívajících v USA vs 21,88 % a 34,17 % v ČR.

¹² EFSA uvádí průměr celkového energetického příjmu pro obě pohlaví na úrovni 2000 kcal. Tabulka ve verzi 1.1 upravena od verze 1. Verze 1 obsahovala evropské průměry, teď ukazuje čísla pro ČR. Data obsahuje *Annex D* a v kapitole 7.3.1.7 *Data analysis* v EFSA, 2022.

energetickém příjmu. Vyjádříme-li pak slazené nápoje jako podíl na celkovém energetickém příjmu, dosažené podíly jsou z logiky věci naprosto marginální. Opět se tedy dostáváme k problému, o kterém hovoříme v celé naší studii. Nejde jen o samotná data, ale jejich interpretaci a zasazení do širšího kontextu. Data, která jsou prezentována neúplně, mohou totiž jednoduše manipulovat čtenářem a prezentovat mu problém jako horší, než skutečně je.

Dalším problematickým bodem studie je graf na straně 10, který zobrazuje podíl obézních osob (osa Y) a podíl lidí starších 15 let, kteří pijí alespoň jeden slazený nápoj denně (osa X) v zemích Evropské unie.

Graf 4: Pití slazených nápojů vs. prevalence obezity

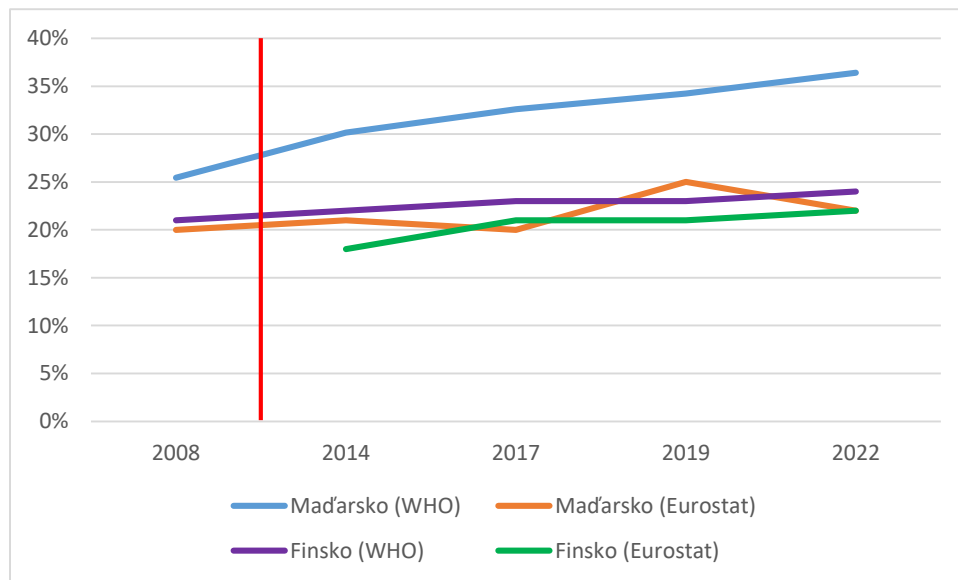
Zdroj: PAQ Research, 2023, s. 10, graf 1.3

V levém horním kvadrantu, kde je vysoká míra obezity, ale nízká míra konzumace slazených nápojů, se nacházejí čtyři země, které mají (dle autorů) zavedenou daň na slazené nápoje, ale i tak mají vysoký podíl obézních lidí. Zaprvé je nutno podotknout, že například Estonsko, které

je zmiňováno i dále ve studii jako země, která daň zavedla, tuto daň nikdy nezavedlo.¹³ Z druhé je evidentní, že v těchto zemích se slazených nápojů nepije mnoho, nicméně podíl obézních osob je i tak vysoký. Tato skutečnost opět naznačuje, že kauzalita mezi konzumací slazených nápojů a obezitou není jednoznačná a že větší roli mohou hrát i ostatní faktory, které byly diskutovány výše.

V pravém horním rohu grafu se vyskytují státy s vysokou mírou obezity a vysokou četností konzumace slazených nápojů v populaci. Zemí v tomto kvadrantu je celkem šest, z nichž však pouze Maďarsko a Chorvatsko mají zavedenou daň na slazené nápoje. Přesto však mají vysokou míru obezity. Je na místě poznamenat, že Chorvatsko daň zavedlo až v roce 2020, tedy její efekt se ještě nemusel zcela projevit. Na druhou stranu v Maďarsku daň existuje již od roku 2011.

Graf 5: Hrubý odhad prevalence obezity v maďarské a finské populaci 18+ (2002–2022, v %)

Zdroj: WHO, 2024

Graf 5 výše zobrazuje vývoj prevalence obezity podle WHO a Eurostatu pro Maďarsko a Finsko v letech 2008 až 2022. Kromě opět rozdílných výsledků je z grafu patrné, že během sledovaných let docházelo k růstu podílu obézních osob v maďarské populaci bez ohledu na to, že v roce 2011 byla zavedena daň ze sladkých nápojů. Lze namítnout, že daň v Maďarsku není vhodně konstruována nebo že je výše daně příliš nízká, což jsou bezpochyby relevantní námítky. Pokud

¹³ Je nicméně férové uvést, že zavedení daně se v Estonsku opět probírá a daň je momentálně v plánu pro rok 2026.

by ale byl cukr hlavním faktorem ovlivňujícím obezitu a slazené nápoje by byly jedním z jeho největších zdrojů, měli bychom v Maďarsku vidět aspoň nějaký vliv zavedení daně na podíl obézních v populaci.¹⁴ Zároveň například Gangl (2023) uvádí, že daň, vzhledem ke zdanění substitutů, přinesla paradoxně růst spotřeby sladkých nápojů. Znovu je však potřeba říct, že tato negativa nejspíše souvisejí se špatným nastavením maďarské daně. Pro ilustraci našeho argumentu jsme do grafu nicméně přidali ještě Finsko, které daň na slazené nápoje zavedlo ve stejném roce jako Maďarsko. Zde už je však situace jiná. Finsko se v grafu ze studie PAQ Research nachází v levém horním kvadrantu, má tedy vysoký podíl obézních v populaci, avšak malou spotřebu sladkých nápojů. Ačkoliv Eurostat prezentuje v oblasti obezity převážně optimističtější data a WHO pesimističtější, v případě Finska se oba zdroje shodují – obezita tamní populace vzrostla, spotřební dani ze sladkých nápojů navzdory.

Na dalších stranách již studie předkládá, na základě předchozí analýzy, návrh na zavedení systému zdanění sladkých nápojů, který s několika drobnými odchylkami takřka kompletně založen na modelu zdanění uplatňovaném v sousedním Polsku. Toto samozřejmě není výtku, protože pokud existují v ostatních zemích politická opatření, která se v praxi osvědčila a jejichž využití v ČR dává smysl, je jediné žádoucí je zkopírovat. Zda je to však i případ „polského modelu“ uvidíme dále.

Infobox 2: Návrh zdanění sladkých nápojů ze studie PAQ Research

PAQ návrh („polský model“)

- spotřební daň pro nápoje s hustotou cukru 50 g/l ve výši 3,4 Kč/l
- variabilní komponent ve výši 0,35 Kč/l za každých 10 g/l cukru nad základní hustotou 50 g/l
 - tento variabilní komponent neuplatňovat na nápoje s obsahem alespoň 20 % ovocných či zeleninových šťáv, nealkoholická piva, nápoje s alespoň 75 % podílem mléka, náhrady mléka
- spotřební daň pro nápoje obsahující alespoň jedno umělé sladidlo ve výši 1 Kč/l
- zakotvit v legislativě automatickou valorizaci sazeb o inflaci či medián růstu mezd
- vyjmout dětskou výživu a speciální zdravotní přípravky

Zdroj: PAQ Research, 2023

Jak již bylo řečeno, model se primárně inspirovuje v polské spotřební dani. Samotný návrh nicméně obsahuje několik výjimek, které by mohly v praxi způsobit problémy. Kromě standardního zdanění slazených nápojů je zde též navržena variabilní složka daně ve výši 0,35 Kč/l za každých dalších 10 g/l nad základní hranici. Tato variabilní složka se ovšem nevztahuje na nápoje obsahující minimálně 20 % ovocných nebo zeleninových šťáv. To by

¹⁴ Je samozřejmě možné, že se daň promítla a pokud by neexistovala, byla by současná prevalence obezity ještě vyšší, nic tomu ale nenasvědčuje.

výrobcům hypoteticky mohlo poskytnout možnost obcházet daň tím, že by do svých výrobků zahrnuli minimální množství šťávy a variabilní složce daně by se tak efektivně vyhnuli. To je samozřejmě pouze tržní incentiv, kterému výrobci v praxi nemusejí naslouchat.

Nyní k tomu, co z našeho pohledu v tomto nastavení daně jednoznačně problematické je. Osvobození od daně by totiž kromě výše zmíněných šťáv mělo platit též pro nealkoholická piva a výrobky obsahující mléko. Tento přístup je problematický zejména v případě nealkoholických piv, jako jsou radlery a nejrůznější piva s ovocnou příchutí, která často obsahují zvýšené množství cukru. Vyloučení těchto nápojů z daně je v rozporu se základním smyslem zdanění zaměřeného na snížení spotřeby cukru. Výjimka pro nealkoholická piva navíc ani není součástí modelu, který je uplatňován v Polsku. Při troše dobré vůle můžeme předpokládat, že logika tohoto návrhu nejspíše vychází z předpokladu, že nealkoholická piva jsou méně škodlivým substitutem piv alkoholických, avšak pokud je cílem daně bojovat s cukrem v nápojích, nedává smysl. Zároveň je též na místě podotknout, že nealkoholická piva s ovocnou příchutí v mnoha případech chutnají velice podobně jako slazené nápoje a obsahují i podobné množství cukru. Logicky by se pak v případě zavedení daně staly vítaným substitutem pro spotřebitele.

Upozornit bychom měli také na to, že v Polsku byla tato daň zavedena teprve v roce 2021. Na místě je tedy otázka, zda se jedná o dostatečně dlouhou dobu na to, abychom poznali, že tento model funguje dle očekávání a že stojí za to se jím inspirovat i v České republice. Pokud je hlavním cílem pouze zdanit nápoje, můžeme si pochopitelně vybrat kterýkoliv model, který již v zahraničí existuje. Pokud je cílem bojovat s obezitou, stálo by za to věnovat se řešení komplexně, a nikoliv pouze zdaněním části výrobků, které obsahují cukr.

Na konci studie následně autoři poukazují na regresivní povahu daně, tedy že vzhledem ke spotřebnímu koši různých skupin obyvatelstva tato daň až dvakrát více dopadne na nízkopříjmové domácnosti, které slazené nápoje nakupují relativně více. Tento fakt autoři navrhuji řešit jedním ze dvou způsobů. Prvním z nich je možná změna daňového mixu, tedy, že by byly nízkopříjmové domácnosti kompenzovány například snížením zdanění práce. Otázkou je, nakolik je tato varianta pravděpodobná vzhledem k tomu, že v důsledku růstu schodků státního rozpočtu v posledních letech jsme spíše svědky zvyšování daní než rušení některých z nich.¹⁵

Druhou možností je pak dle autorů jistá forma přímé podpory pro nejchudší domácnosti. Ačkoliv je ve studii PAQ Research tento návrh pouze krátce zmíněn, je nutno podotknout, že něco takového jde na straně poptávky částečně proti zamýšlenému účelu daně. Pokud chce

¹⁵ Pomineme-li změnu výpočtu DPFO v roce 2021, kterou došlo ke snížení této daně a která způsobila na straně příjmů státního rozpočtu znatelný výpadek.

regulátor zamezit nežádoucímu chování lidí, nedává smysl, aby těmto lidem následně zaslal finanční prostředky, které jim ono nežádoucí chování opět (i kdyby jen částečně) umožní. To ostatně platí i pro výše zmíněný návrh v podobě snížení daňové zátěže práce. Ačkoliv nominálně by zdaněné nápoje byly dražší, při snížení zdanění práce by pro spotřebitele reálně zlevnily, což by opět šlo přímo proti účelu daně. Efekt daně na straně poptávky tak bude utlumen.

Efekt této daně se tím pádem převádí takřka výhradně na stranu nabídky, tedy na výrobce dotčených nápojů. Ne všichni výrobci slazených nápojů jsou však stejní. Někteří mají vyšší *brand awareness* ve smyslu, jak by jejich nápoj měl chutnat, než jiní. Někteří kvůli úsporám z rozsahu vyrábějí stejný nápoj pro více zemí. Pro takové výrobce je relativně dražší přizpůsobit se takové dani než pro výrobce, jimž na přesné receptuře relativně tolik nezáleží. Daň je tak pro výrobce diskriminační.

Posledním důležitým bodem je pak to, co v návrhu daně nezaznívá. Je zřejmé, že se jedná o prvotní návrh zdanění, a tak není dopracován do všech nuancí. Není však zřejmé, jakým způsobem by byl zdaněn nákup v zahraničí – ať už se jedná pouze o přeshraniční nákup nebo objednání slazených nápojů z některého zahraničního internetového tržiště. Jako problematický aspekt můžeme též uvést rozdělení trhu. Zatímco výrobců a prodejců alkoholu a cigaret není na trhu příliš mnoho, výrobců a prodejců limonád je obrovské množství a administrace daně by tak mohla být problematická.

Je taktéž s podivem, že v analýze PAQ Research, jako je tomu v obdobných výstupech i v zahraničí, není žádná analýza problémů veřejné volby. Propagovat daň, která disproporčně dopadne na nemajetné, a vypořádat se s tímto – samotnými autory přiznaným – problémem tím, že se návrh doplní o neurčité proklamace o daňových kompenzacích, aniž by byla kompatibilita obou návrhů jakkoliv analyzována nebo bylo aspoň naznačeno, že volební koalice obou návrhů nejsou protichůdné, ukazuje na nedostatečnou angažovanost s teorií a empirií veřejné volby.

Stojí dle autorů prosazování tohoto balíčku návrhů (zdanění slazených nápojů + snížení daní nízkopříjmovým) za to, i kdyby byla legislativním procesem schválena pouze jedna část tohoto balíčku, např. pouze zdanění nápojů, avšak ne daňová kompenzace nízkopříjmovým? Nebo dokonce naopak? Nebo co kdyby prošla daň na nápoje nižší a kompenzace vyšší, než autoři navrhují? Nebo opět naopak? Nevíme, a v analýze odpověď nenajdeme.

Závěrem je třeba říct, že podobně jako analytici z PAQ Research věříme, že rozhodování státu (nejen) v oblasti zdanění by mělo být založeno na kvalitních analýzách a datech. Relevantní a kvalitní vstupy mohou poskytnout pevný důkaz o efektivitě a dopadech daného opatření, což umožní jej lépe obhájit a legitimizovat před veřejností i odborníky. Pokud je cílem bojovat proti obezitě, nedává smysl zaměřit se pouze na cukr a pokud už se na něj zaměřit chceme, nedává

smysl zaměřit se jen na jednu část výrobců, která jej ve svých produktech používá. Veškerá výzkumná práce, která byla do studie nepochybně vložena, pak totiž může působit jako účelový útok na část trhu, která se vymyká autorovu názoru na to, jak by měl vypadat ideální svět a jak by se v něm lidé měli chovat.

Závěr a doporučení

Řešení problému obezity vyžaduje koordinované úsilí v celé řadě odvětví, včetně zdravotnictví, vzdělávání, městského plánování nebo potravinové politiky. Pokud zákonodárci získají přehled o převládajících trendech a faktorech, které k nárůstu obezity přispívají, mohou přijít s účinnějšími opatřeními k řešení této rostoucí výzvy v oblasti veřejného zdraví. Úzce zaměřená řešení, která v podstatě neřeší problém obezity, ale spíše poškozují určité skupiny lidí, v tomto případě chudé a výrobce slazených nápojů, dle našeho názoru boji proti obezitě spíše škodí.

Doporučení:

- **Vypracovat konkrétní rámcový plán pro boj s obezitou a stanovit dosažitelné cíle do dalších let.** Podmínkou vypracování kvalitního plánu by měl být zejména kvalitní přípravný výzkum, který ukáže skutečnou prevalenci obezity mezi českými dětmi a dospělými a bude modelovat její vývoj do budoucna. Na tomto plánu by měla panovat všeobecná shoda napříč politickým spektrem a jeho konstrukce by neměla podléhat ideologickému smýšlení jeho autorů, jakkoliv se tento požadavek může zdát naivní.
- **Nezavádět daň ze slazených nápojů.** Efektivita daně v boji s obezitou nebyla prokázána, není proto žádoucí podobné opatření zavádět. Zaprvé opatření dopadne nejvíce na nejchudší část společnosti, která v ČR paradoxně ani nemusí být nejobéznější. Zadruhé pak daň cílí pouze na jeden ze segmentů trhu s potravinami obsahujícími cukr a problematiku obezity nikterak neřeší.
- **Při konstrukci jakékoliv spotřební daně nenechávat prostor pro výjimky a nekompensovat dopady daně pomocí transferů.** Výjimky ve zdanění jdou naprosto proti smyslu spotřebního zdanění, které z definice slouží jako paternalistický nástroj pro potírání nežádoucího chování spotřebitelů. Transfery pak zasaženým kompenzují dopad daně a nepřímo je tak v jejich chování dále podporují.

Zdroje

BARANOWSKI, T. a TAVERAS, E. M. Childhood Obesity Prevention: Changing the Focus. Online. 2018. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29293035/>.

COLCHERO, M. A., et al. Changes in Prices After an Excise Tax to Sweetened Sugar Beverages Was Implemented in Mexico: Evidence from Urban Areas. Online. 2015. Dostupné z: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0144408>

DECKELBAUM, R. J. a WILLIAMS, C.L. Childhood obesity: The health issue. Online. 2001. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11707548/>.

EFSA. Tolerable upper intake level for dietary sugars. Online. 2022. Dostupné z: <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2903/j.efsa.2022.7074>.

EUROSTAT. Body mass index (BMI) by sex, age and educational attainment level. Online. 2022. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_ehis_bmie__custom_12129318/default/table?lang=en&page=time:2019.

EUROSTAT. Obesity rate by body mass index (BMI). Online. 2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_10/default/table.

FIELDS, D. A., et al. Associations between human breast milk hormones and adipocytokines and infant growth and body composition in the first 6 months of life. Online. 2017. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5540830/>.

FURUQUE, S. et al. The Dose Makes the Poison: Sugar and Obesity in the United States – a Review. Online. 2019. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6959843/>.

GANGL, S. Does the design of a soda tax matter? Evidence from school children in Europe. Online. 2024. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00181-023-02509-4>.

HILL, J.O.; WYATT, H.R. a PETERS, J.C. Energy Balance and Obesity. Online. 2013. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3401553/>.

INESS. SLADKÉ DAŇOVÉ POKUŠENIE. Online. 2023. Dostupné z: https://iness.sk/sites/default/files/pictures/dan_z_cukru_final.pdf.

INSP. Tax to sugar sweetened beverages in Mexico is expected to reduce obesity and diabetes. Online. 2020. Dostupné z: <https://www.insp.mx/epppo/blog/4446-sweetened-beverages-mexico.html>

LUGER, M., et al. Sugar-Sweetened Beverages and Weight Gain in Children and Adults: A Systematic Review from 2013 to 2015 and a Comparison with Previous Studies. Online. 2018. Dostupné z: <https://karger.com/ofa/article/10/6/674/239560/Sugar-Sweetened-Beverages-and-Weight-Gain-in>.

PAQ RESEARCH. Jak na zdanění slazených nápojů: Komparativní analýza a doporučení reforem. Online. 2023. Dostupné z:

https://www.paqresearch.cz/content/files/2024/01/PAQ_Slazene_Napoje_Daneni_Studie-1.pdf.

POTRAVINÁŘSKÁ KOMORA. EFSA: Obsah přidaných a volných cukrů by měl být co nejnižší.

Online. 2022. Dostupné z: <https://www.foodnet.cz/cs/aktuality/3347-efsa-obsah-pridanych-a-volnych-cukru-by-mel-byt-co-nejnizsi>

SEIDELL, J.C. a HALBERSTADT, J. The obesity epidemic in the USA—no end in sight? Online. 2016.

Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27469344>.

SZÚ. Dětská obezita v ČR. Online. 2023. Dostupné z: https://szu.cz/wp-content/uploads/2023/02/obezita_web_2023.pdf.

USDA. Dietary Guidelines for Americans 2020 – 2025. Online. 2020. Dostupné z:

https://www.dietaryguidelines.gov/sites/default/files/2020-12/Dietary_Guidelines_for_Americans_2020-2025.pdf

WATERS, E., et al. Interventions for preventing obesity in children. Online. 2011.

Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22161367/>.

WHO. Global report on the use of sugar-sweetened beverage taxes. Online. 2023.

Dostupné z: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/374530/9789240084995-eng.pdf?sequence=1>.

WHO. Prevalence of obesity among adults, BMI ≥ 30 (age-standardized estimate) (%). Online. 2024.

Dostupné z: [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi--30-\(age-standardized-estimate\)-\(-\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi--30-(age-standardized-estimate)-(-)).

WHO. Prevalence of obesity among adults, BMI ≥ 30 (crude estimate) (%). Online. 2024.

Dostupné z: [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi--30-\(crude-estimate\)-\(-\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi--30-(crude-estimate)-(-)).

WHO. WHO EUROPEAN REGIONAL OBESITY REPORT 2022. Online. 2022.

Dostupné z: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/353747/9789289057738-eng.pdf?sequence=1>.

WOF. World Obesity Atlas 2023. Online. 2023. Dostupné z:

<https://data.worldobesity.org/publications/WOF-Obesity-Atlas-V5.pdf#page=82>.

ZHANG, X., LIU, J., NI, Y. et al. Global Prevalence of Overweight and Obesity in Children and Adolescents. Online. 2024.

Dostupné z: <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2819322>.